

Escrits de guerra

**Cartes i targetes postals
a l'Hospitalet de Llobregat
durant la guerra civil de 1936-1939**

Escrits de guerra

**Cartes i targetes postals
a l'Hospitalet de Llobregat
durant la guerra civil de 1936-1939**

Ricard Martí

col·lecció/12
josefina gómez olivares

© Ricard Martí

© Centre d'Estudis de l'Hospitalet
Av. Josep Tarradellas, 44. (Espai Molí). 08901 L'Hospitalet de Llobregat
celh@celh.cat
www.celh.cat

Col·lecció/12 josefina gómez olivares
Primera edició: setembre de 2021
ISBN: 978-84-948236-5-7
Dipòsit legal: B 15350-2021
Correcció: Montserrat Torra
Producció: Ambar Comunicació, SL (ambar@periodistes.org)
Disseny de la portada: Creators ©,

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra ha de comptar amb l'autorització escrita dels titulars de la propietat intel·lectual, excepte en el que la llei preveu expressament al respecte. La infracció d'aquests drets pot ser constitutiva de delictes contra la propietat intel·lectual (art. 270 i seg. del Codi penal). Tots els drets reservats.

Sumari

Pròleg.....	9
1936	15
Els llibertaris de la Torrassa	21
Les primeres notícies del front	41
La convulsa situació a la rereguarda, entre la revolució i la guerra	63
a) Requeses d'objectes religiosos i artístics	
b) Els robatoris i els enfrontaments entre partits i sindicats	
c) La formació militar de les milícies	
1937, comencen els bombardeigs	75
Exemples de solidaritat	81
Una carta-protesta de les alumnes de Provençana	89
Homenatge a l'URSS?	101
Els treballadors del metro i del ferrocarril durant la guerra civil	107
L'exèrcit popular regular	111
a) Males notícies: morts, ferits i desapareguts	
b) Desapareguts: presoners, "passats" i desertors	
1939, el final de la guerra: repressió, presos i exiliats	139
Bibliografia i arxius consultats	147

Agraïments

Enmig d'una situació epidèmica com la que ens ha tocat viure, tota ajuda en la tasca de recerca i difusió cultural mereix ser posada de relleu, com a exemple per a les generacions a venir.

Per aquest motiu vull esmentar Manuel Domínguez, del Centre d'Estudis de l'Hospitalet de Llobregat (de qui va ser la idea original d'aquest projecte), i Òscar Jiménez, de l'Arxiu de l'Hospitalet, als quals resto agraït per llur valuosa col·laboració, alhora que reconec com la seva tasca forma part de la labor difusora de la història i la cultura que tothom hauria de valorar.

Pel que respecta a la carta-protesta de la nostra mare, els meus germans —Marta i Lluís— i jo mateix volem donar les gràcies a tots aquells que han fet possible que en tinguem coneixement: en primer lloc, als responsables de l'Arxiu Municipal de l'Hospitalet per la seva tasca de conservació del patrimoni; immediatament després, a Mari Carme Castillo per la identificació i comunicació de l'existència de la carta, i també a Santiago Galván, per les informacions que ens han conduït a la localització del document.

Dels col·leccionistes que han facilitat materials per reproduir, vull esmentar particularment Antonio Girón i Eduard Ollé pel seu ajut desinteressat.

Pròleg

Quanta, quanta guerra... és el títol d'una novel·la de Mercè Rodoreda i pot ser l'expressió que moltes persones deien quan recordaven la darrera guerra civil.

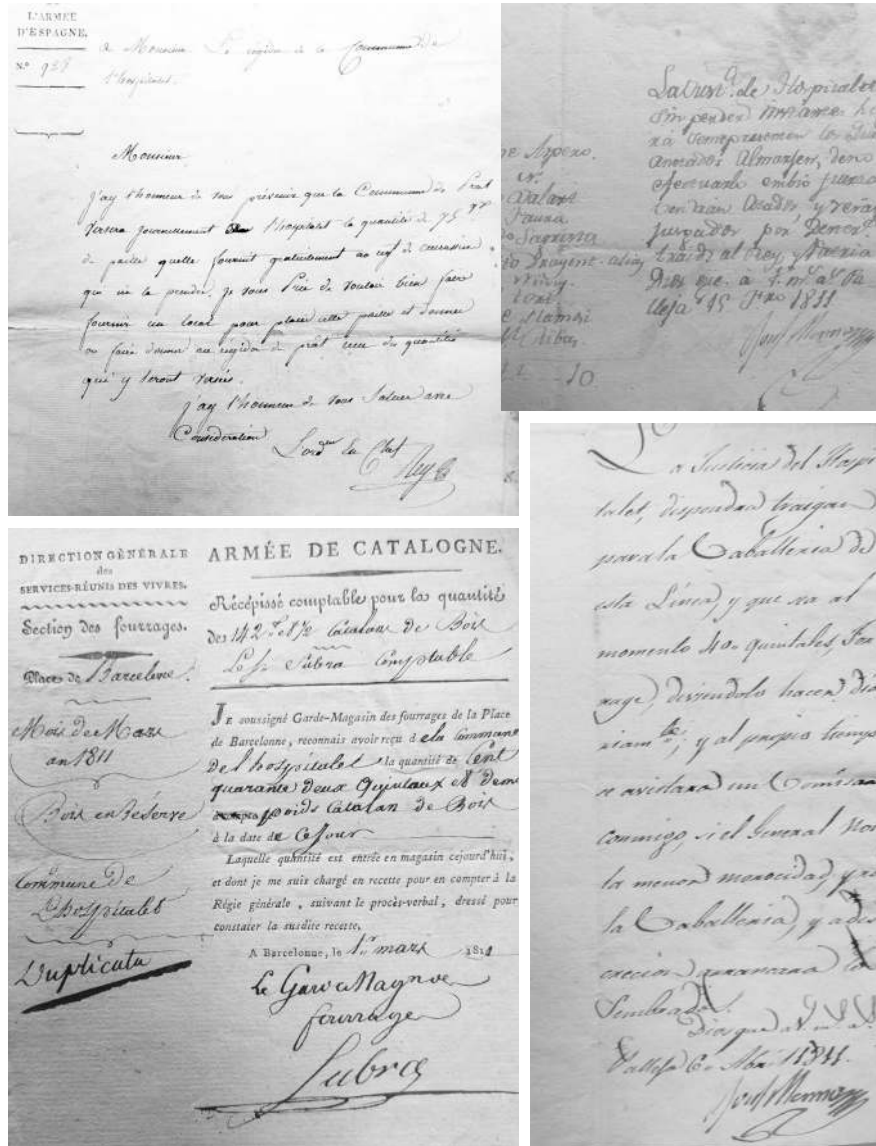
Fins i tot és una exclamació que sorgeix quan hom contempla la història de Catalunya dels darrers segles. Tot revisant aquesta història, no tan sols hi ha els fets bèl·lics concrets, ans també els llibres d'història que s'han recreat en la narració de batalles, de les biografies dels caps militars, etc.

Com que, a més, s'han fet llibres que ens donen les visions polítiques dels vencedors de les guerres, més que no pas intentar descobrir-ne les causes, el que ens trobem és que sabem qui regnava, qui va guanyar tal batalla, quan va succeir i quants anys va durar cada guerra, però no què passava amb la població civil, els ferits, els derrotats, els presoners...

Tant és així que, en el cas de l'Hospitalet, els llibres d'història parlen dels reis, dels virreis (com per exemple el comte de Santa Coloma, el príncep de Darmstadt) i dels militars (com els que van signar el conveni de l'Hospitalet de 1713, del cap de l'exèrcit francès i d'en Josep Manso, de l'any 1811) que ocasionalment s'hi van trobar, però gairebé no trobem documents escrits pels habitants, pel poble. *(Fotos 1 a 4)*

Resulta difícil, doncs, per als historiadors refer aquesta visió de la història, que és important perquè —com deia el mestre d'historiadors Josep Fontana— és la part que més ha viscut cada guerra i que menys ha restat reflectida en les cròniques i en els documents oficials.

10) ESCRITS DE GUERRA

Fotos 1 a 4. Documents de la guerra del francès relatiu a l'Hospitalet. Noteu com Josep Manso, l'invicte comte del Llobregat, signa amb el seu nom en català de l'època, Joseph. Més endavant, quan va ser capità general de l'exèrcit borbònic, va castellanitzar el nom i signava José. AMHL_101_K100_1811_334_1, AMHL_101_K100_1808_S/N, AMHL_101_K100_1812_S/N, AMHL_101_K100_1814_S/N,

Sens dubte, ha contribuït a aquesta desinformació l'analfabetisme de la majoria de la població fins al segle XIX. El lector trobarà en moltes de les cartes i postals d'aquest llibre faltes d'ortografia i defectes d'expressió, tant en català com en castellà. Pensem que l'aprenentatge requeria un esforç i dedicació per part d'alumnes i mestres, que no sempre les autoritats podien o volien afavorir i que nogensmenys, si hom s'hi esmerça, en la majoria de casos s'entén tot el que diuen.

A les fotografies trobem un precedent, la guerra del Marroc. En aquest cas, tenim una carta d'un soldat de l'Hospitalet que descriu com havia viscut el Desastre d'Annual, quan els rifenys d'Abd-el Krim (*Foto 8*) van causar una matança entre les tropes espanyoles.

L'episodi va quedar gravat en la memòria col·lectiva, com havia passat amb la pèrdua de Cuba i Filipines. I els intents de les forces monàrquiques i de la dictadura de Primo de Rivera d'ocultar les responsabilitats del rei Alfons XIII, del govern espanyol i de l'alt comandament militar, no van fer més que retardar l'adveniment de la República, que es va produir l'any 1931. Per tal de tenir una panoràmica d'aquells fets, vegeu l'article de Manuel Domínguez referenciat a la bibliografia.

El soldat i la carta de les fotos 5 i 7 són indicatius del que va ser aquella guerra i de com l'explicava el soldat al seu amic.

Fet aquest preàmbul, anem a concentrar-nos en la guerra de la qual sí que tenim uns quants documents escrits per les famílies dels soldats i milicians, pels pagesos, mestres, col·legials, treballadors de la indústria i dels serveis...

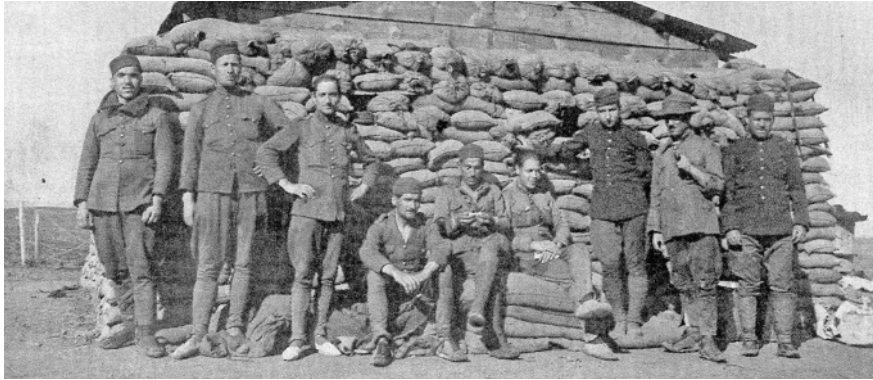
Fa uns anys, algú va dir que ja no restava cap tema important de la guerra civil que no fos conegut.

Quina clarividència!

Des de llavors han sortit a la llum: la "maleta mexicana" amb fotos de Robert Capa, Gerda Taro i Chim¹; les fotografies d'Antoni Cam-

---

1. *La Maleta Mexicana. Las fotografías redescubiertas de la guerra civil*

Especialmente primo: Me habrán
 recibido esta carta de
 tu amigo Edward Lin-
 dseccion y con lo que
 quedo apesiguado en el
 sobre superior verá la
 que le he plasmado en la
 pagina anterior.
 Como veras tu amigo
 ve que tal vez este aqui.
 Pero le escribo dandole
 tu direccion.
 Como, hemos recibido tus
 cartas, permítame si te los
 voy etc etc
 Recuerda de los entre-
 los hermanos, Hartman y Sampa-
 no por la vi
 En primo
 y, etc. de agate.

[illegible]

Fotos 5 a 8. A dalt, fotos de soldats de l'Hospitalet a la guerra del Rif. Al centre i a baix, carta i fotografies d'un soldat de l'Hospitalet i fotografia d'Abd-el-Krim (senyalat amb una creu).

pañà², amb milers de negatius, molts dels quals mai no havien estat positivats; s'han obert a la consulta pública els arxius de Josep Tarradellas a Poblet, de Juan Negrín a Las Palmas, de les brigades internacionals i del ministeri rus d'affers exteriors, tots dos a Moscou, etc.

A l'Hospitalet de Llobregat ha aparegut el refugi de l'estació del Metro de Santa Eulàlia —on anava la meva família durant els bombardeigs³—; un refugi que pel que sembla és dels més grans de Catalunya, està prou ben conservat i podria ser objecte de visites didàctiques un cop condicionat, quan hagi passat l'epidèmia de la COVID-19.

En un altre nivell de transcendència històrica, però molt més pròxim als actuals habitants, el Centre d'Estudis de l'Hospitalet, l'Arxiu Històric Municipal i alguns col·leccionistes hem recollit una sèrie de testimonis escrits en forma de cartes, targetes postals i oficis que manifesten les vivències dels habitants de l'Hospitalet durant la darrera guerra civil.

És, doncs, amb aquest objectiu de descriure les vicissituds més personals i familiars que emprenc aquesta tasca de divulgació, tot confiant d'interessar els lectors en alguns aspectes de la nostra història.

A partir dels escrits localitzats, he agrupat les diverses missives en capítols, i dins de cada capítol —o temàtica—, he procurat fer-ho per ordre cronològic. Així, el lector trobarà capítols dedicats a les milícies de primera hora, a l'exèrcit regular, a les apropiacions, als

---

-pañola. New York: Cynthia Young, International Center of Photography, 2010.

2. *La capsa vermella. La guerra civil fotografiada per Antoni Campañà* (ed. de Plàcid Garcia-Planas, Arnau Gonzàlez i Vilalta, David Ramos). Barcelona: Comanegra, 2019.

3. Vegeu *La Vanguardia* de 23-XI-2019, p. 5 i de 2-XII-2019; *El Punt Avui* de 24-XI-2019, així com diversos estudis previs, p. ex., "Bombardeigs i refugis a l'Hospitalet (1937-1939)", de Josep Ribas, de l'any 2008, publicat a *Quaderns d'Estudi*, i *Els refugis antiaeris a l'Hospitalet de Llobregat*, d'Iris Teruel, treball de final de grau de la UB del 2018.

14) ESCRITS DE GUERRA

recaptes i donacions, als bombardeigs, a l'economia de guerra, als presoners i exiliats...

Tinguem present que, per la seva situació geogràfica, l'Hospitalet de Llobregat va restar a la rereguarda republicana fins pràcticament l'entrada de les tropes nacionalistes espanyoles a Barcelona el 26 de gener de 1939. No va ser front de guerra, però tanmateix va patir bombardeigs durant un any i mig, va acollir més de 200 refugiats de l'estat espanyol, i molts dels seus habitants van resultar empresonats i represaliats pels vencedors.

Sigles més emprades

Tot seguit trobareu una llista de sigles de partits polítics, sindicats, etc., molt emprades en l'època de la guerra civil, amb el seu significat.

AIT: Associació Internacional de Treballadors (de tarannà anarquista)

CNT: Confederació Nacional del Treball (sindicat anarquista)

CSG: Consell de Sanitat de Guerra de la Generalitat

ERC: Esquerra Republicana de Catalunya

FAI: Federació Anarquista Ibèrica

GNR: Guàrdia Nacional Republicana, antiga guàrdia civil

JJLL: Juventudes Libertarias (anarquista)

MZA: Madrid Zaragoza Alicante (empresa de ferrocarrils)

PCE: Partido Comunista de España

POUM: Partit Obrer d'Unificació Marxista (trotskista)

PSUC: Partit Socialista Unificat de Catalunya (comunista)

UGT: Unió General de Treballadors (sindicat socialista)

SIA: Solidaritat Internacional Antifeixista (d'inspiració anarquista)

SRI: Socors Roig Internacional (comunista)